

iti v šolo k ljudstvu, ker je tam naša umetnost doma; ampak umni pisatelj tudi dobro ve, da to ne zadostuje, da je treba res dvigati tudi — pristni naš narod. Sicer pa v tem pogledu ni govora o kakem poniževanju, kakor tudi nimajo prav tisti, ki mislijo, da je Cankar s tem, da piše za ljudstvo, ali recimo naravnost za podjetja, namenjena širšim slojem, storil bogve kako važen in za domačo umetnost docela nov korak. — Sploh pa sodim, da je Aleš iz Razora izborna umetniška monografija, kajti kakor na strešnem, trioglatem pročelju grških svetišč kipi okoli osrednjega lika tako je v našem delu urejeno in razvrščeno vse, osebe in dejanje, okoli glavne osebe, okoli Aleša, ki je z najpreprostejšimi sredstvi očrtan s tako lapidarno in plastično umetnostjo, ki je lastna le Cankarju. Kmet Aleš pa, ki je gospodar lepega imetja, je velik skopuh in oderuh, a še večji hinavec pred Bogom in ljudmi. Svojo nečloveško trdosrčnost in nenasitno zglabnost pokriva z brezprimerno farizejsko pobožnostjo in to v tako nečedni in vsiljivi obliki, da je nevšečna celo boljšim možem izmed tistih vrst, ki so postavljeni, da goje in pospešujejo božje češčenje. Tak svetnik je Aleš, da črti ne samo starega župnika, ki je enkrat prehudo mahnil po njegovi nekrščanski posodi, ampak da mu niso po volji niti svetniki niti druge pobožne naredbe. In ko ob večernih urah kleči in moli ali kadar prebira svoje debelo „Življenje svetnikov“, tedaj so mu misli bogve kje pri posvetnih stvarih; nad vse mu je le misel, da je on med nešteti izvoljen prijatelj božji. Kako brezprimerno originalno in psihologično verno so orisane njegove meditacije o svetnikih z nekrščanskimi imeni ali njegove razkošne fantazmagorije o — lastnem mučeništvu. Nekako svetlejšo podobo iste vrste, namreč naivno poštenega tercijalstva pa je orisal Cankar v Frčajevi Hani, postarni pa petični devici, na katero je obrnil pohlepni Aleš svoje sebične misli. Tretja oseba, ki sama nastopa pred našimi očmi, gospod Anton — je edini, ki je še določneje očrtan, dasi obdaja ta lik nekaka mistična megla. On je Alešev nezakonski sin, ki je poklican, da docela razkrinka očetovo nekrščansko delo, on, ki v cerkvi dvigne gorjačo nad svojega očeta, reši ne posebno zamotani vozle dejanja. Sploh to zunanje dejanje ni kaj bogato in ni polagati nanje tolike važnosti, pač pa se kaže vsa velika in zrela Cankarjeva umetnost v črtanju drobnih potez in risanju notranjega dejanja, ki se vrši pred nami s tako veliko notranjo potrebnostjo in s samo ob sebi razumevno logiko, da se nam vse takorekoč projicira v svet materialnih razmer. V tem tiči tudi opravičenost, da se je poslužil umetnik tudi bajnih ali demonskih likov, ki naj tem živeje in plastičneje pokažejo notranjost junakovo. Sicer pa je del opravičenosti tudi v snovi in sredi sami, kajti kmetijski človek še dandanes pooseblja nerazumljene in nerazumljive sile, ki snujejo v njem in okoli njega, veruje, da posegajo v človekov delokrog demonske sile iz drugih sfer. Cankar pa je bil previden pri rabi tega sredstva, kajti Alešev zli demon, izkušnjavec v obeh podobah, nastopa le tedaj, ko človek živi in misli nezavedno, v sanjah in v pijanosti ali blaznosti. Po vsem tem treba reči, da nam je ustvaril Cankar s svojim Alešem nov tip, ki si bo ohranil stalno mesto v slovenski umetnosti.

„Narodna založba“ je jako dobro pogodila, da je stopila pred občinstvo z našim najboljšim epičnim umetnikom proste besede, pazi naj le, da ne bo s pretiranimi cenami gradila novih ovir Cankarjevim umotvorom.

Dr. Iv. Merhar.

Dr. Fr. Kos: Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Druga knjiga (l. 801.—1102.). V Ljubljani, 1906. Založila in izdala „Leonova družba“ v Ljubljani. Tiskala „Katoliška tiskarna“. LXXXIV + 514. Cena?